

מאורע לשוני שאני זוכרת: מכיוון שאנשים המדברים בלשון משובשת נראים לי כאילו שכחו להסתרק, אני נוטה בשנים האחרונות (מאז שמלאו לי שישים, ליתר דיוק) לתקן שגיאות לשון, אם הנסיבות נראות לי מתאימות, ובעדינות המרבית. מזה כעשר שנים אני מתעמלת בקבוצה, פעמיים בשבוע. המדריכה שלנו היא ירושלמית גזעית כבת ארבעים, שאומרת בְּרַכִּים (ב' סגולה), לְכֹפֶף (כ' דגושה), לעבור לְשִׁכְיָה (ל' סגולה וכ' דגושה), וכיוצא בזה. יום אחד ניגשתי אליה אחרי השיעור, ואמרתי לה: מה את אומרת – צריך לומר לְשִׁכְיָה או לְשִׁכְיָה? היא שקעה במחשבות, ולבסוף אמרה: - כנראה לְשִׁכְיָה? אישרתי. היא אמרה שקשה לה להתרכז בתיקוני לשון כשהיא מלמדת, אבל היא תנסה. עבר חודש ושום דבר לא השתנה בעניין המעבר לשכיבה. ניגשתי אליה שוב ואמרתי: את זוכרת? לשכיבה? כן, כן, אבל זה לא יוצא לי, ובכלל אני דיסלקטית, אז קשה לי. אמרתי לה שביופי של הדיבור כדאי להשקיע כמו ביופי של הבגדים ושל התסרוקת, ועודדתי אותה לא לוותר. זה לקח כשנתיים עד ששמעתי אותה אומרת "לְשִׁכְיָה" (עם הטעמה על ההברה הראשונה), אמנם לא תמיד, אבל כשזה קורה אני מרימה אגודל ממקומי על הרצפה ושתינו מחייכות זו לזו חיוך של נצחון.

היחס שלי ללשון: הלשון מבחינתי זה ארגז גדול של חפצים שימושיים, שאפשר לעשות מהם גם צעצועים וגם מכשירים רפואיים. כלומר, במלים אפשר להשתעשע וגם לנחם, לפייס, לרפא, להמריץ. אני משתוממת על ההתעלמות היחסית של אנשים כה רבים מהאוצר הזה, שלא עולה אף אגורה אבל השימוש בו מייפה אותנו, מעשיר את חיינו ועושה את התקשורת בינינו לפעולה יותר מתוחכמת ויותר אצילית. אני מרגישה מאד לא בנוח כשאנשים משתמשים במלים שלא במובן הנכון או בגסות, ואני מדושנת עונג כשאני שומעת דיבור נכון, עשיר ומצוחצח. אני אוהבת מטאפורות בלתי צפויים, גם בדיבור וגם בטקסט כתוב. קראתי שיש אונה אחת במוחנו (כבר אינני זוכרת אם זו הימנית או השמאלית) שאחראית על תקשורת מטאפורית. אין לי ספק שמערכת החינוך העכשווית לכל אורכה מנוונת בשיטתיות את שריריה של האונה הזאת (אם יש לה שרירים), וכה מקפחת את הכושר המטאפורי שלנו ואת ההנאה שבהפעלתו.

113 שנים של פסיכולוגיה מבית מדרשו של פרויד לימדו אותנו שהדחף המיני והרצון לעוצמה מניעים את חיינו. המרקסיזם לימד אותנו שדחפים כלכליים מניעים את האדם ואת ההיסטוריה. הם לא לימדו אותנו איזו עוצמה יש לצורך ביופי. למדנו לייפות את ולהעשיר את בתינו, בגדינו, מאכלינו, מכוניותינו. הזנחנו את יפי הלשון. זוהי אחת הסיבות למקומה ההולך ומצטמצם של השירה הכתובה.

היחס שלי לתרגום ולרובדי שפה שנעלמים – מעניין הצירוף יחד של שני הדברים, כאילו התרגום הוא התחום שבו אנו אמורים למצוא רובדי שפה גבוהים, שנעלמים מן הדיבור והכתיבה. אני חוששת שהרושם הזה הוא, לפחות בחלקו, תוצאת העריכה הכבדה של תרגומים, והנטייה של עורכים לתקניות מוגזמת ולהפגנת ידע לשוני. הם יצרו את שפת ה"תרגומית", שלפעמים חודרת וחוזרת גם ליצירות מקור.

לדעתי, תרגום צריך ליצור על הקורא רושם דומה ככל האפשר לרושם שיוצר המקור. אם המקור מובן לקורא, אין סיבה שהתרגום לא יהיה מובן לקורא. לכן אני לא אוהבת תרגומים שמתהדרים בעברית מצועצעת יותר ממה שהמקור מבקש. אין שום הצדקה למצב שהלשון בתרגומים תהיה גבוהה או אזוטריית יותר מלשון הכתיבה הספרותית (שירה, סיפורת, מחזות) המקובלת בעברית (עד כמה שיש נורמה מקובלת). זה נובע לעתים מהשאיפה של המתרגם להתהדר בידיעת הלשון שלו, ושאיפה כזאת היא מזיקה ליצירה של מתרגמים כמו גם של סופרים. בתקופות שבהן הערך הספרותי נשען חזק על העשייה בלשון עולים לגדולה סופרים אמני לשון, אבל גדולתם אינה עמידה, לדעתי.

אני כן מודאגת ממצב העברית המדוברת והכתובה, כשהיא שגויה או עילגת או דלה. אני נהנית מאד כשאני שומעת דיבור וכתיבה מדויקים (זה לא קל בעברית, משום שהמלים אינן מנוקדות, ולעתים קרובות יש לנחש את הגייתן), המעידיים על עושר לשוני. זה מאפיין אנשים קוראים, ועוד יותר – אנשים קוראי שירה. הרי השירה, ולא התרגום, היא המקום המובהק של רובדי לשון המוכרים ליודעי ח"ן! אבל גם בשירה אני לא אוהבת הצטעצעות לשונית שלא ברור מה תפקידה. השימוש האזוטרי בלשון (כמו אמצעים אמנותיים אחרים) בשירה אמור לבטא את המאמץ לומר דברים שהלשון הרגילה אינה מסוגלת לומר, וליצור באמצעות הלשון תקשורת רגשית שהלשון הרגילה אינה מסוגלת ליצור. לשם כך נחוצה לשון מיוחדת. רובדי השפה העברית הם אוצר בלום. הם נושאים איתם מטענים רגשיים כבדים, הם מאפשרים לבטא בעקיפין ניואנסים של משמעות, הם מזמינים את הקורא להתחבר לשורשים משותפים. זה פונטציאל אדיר, אבל אינני אוהבת שמשמשים בו ללא צורך וללא ענווה.

אני מנסה (לא תמיד בהצלחה) לשמור על ניקוד לא תקני של מלים המובאות בטקסט כציטוט של דובר (חיצוני או פנימי) שמדבר בישראלית מצויה. הרי אי אפשר לשים בפיהם של ילדים ושל אנשים פשוטה את העברית המקובלת על עורכי לשון! נדמה לי שבעניין זה חלה התקדמות בשנים האחרונות, והעורכים מרשים עברית לא תקנית במקום שזה משרת את שיקוף המציאות.

מקומם אותי שאין מבחינים בין זכר לנקבה במספרים. אני ערה לכך שההבחנה הזאת קשה, כי יש משהו לא הגיוני בכך ש"עשרה" זה זכר ו"עשר" – נקבה, אבל אנומליות כאלה יש בכל

לשון, ואנשים, ובעיקר משרתי ציבור, אינם מדברים את שפת אימם בשגיאות. אני גם לא אוהבת לשמוע "המאה השמונה עשרה", בעיקר מפיהם של אנשי אקדמיה המלמדים היסטוריה. סנטימנטאלי – בעברית? הדיבור הישראלי סובל ממחסור חמור במלים סנטימנטאליות, אם הכוונה למילות חיבה ואהבה. ברוסית, למשל, יש שפע עצום. בעברית מדוברת יש "מותק", "חמודה" ו"נשמה". האחרונה צמחה אמנם רק לאחרונה מתוך החברה הדתית, אבל אני לא אצטער אם השימוש בה יתפשט הלאה. בין גברים יש "אחי", שלא נשמע לי סנטימנטאלי בכלל. יש כמובן גם "חמדתי", "אהובתי", "יונתי", "מחמד לבבי" – אבל נראה לי שאומרים אותן רק ב"תרגומית".

מה עוד יש לי לומר על לשון? אני אוהבת לנקד (ואני יודעת לנקד, כמובן). אז אצרף כאן שיר בעניין זה, מתוך ספרי "השתוות" (הקיבוץ המאוחד 2011, שזכה בפרס עמיחי ובפרס רמת גן לשירה):

מְנַקֶּדֶת

מְנַקֶּדֶת שִׁירִים

כְּמוֹ תְּתוּלָה מְלַקֶּקֶת שְׁגָרִיָּה פְּאָחוּזֵת דְּבוּק
תוֹחֶכֶת לְשׁוֹן מְדַיֶּקֶת פְּאָזְנִים וּבְנֵחִירִים הַזְעִירִים
נִזְכָּרֶת בְּמַתִּיקוֹת הַפֶּאֶב הַעוֹקֵר שֶׁל הַצִּירִים
מְאֻזְנָה לְצוּחוֹת הַהֶנְאָה וּלְגִרְגוּרֵי הַרְגִיעָה
בְּעֵינַיִם מְלֵאוֹת קֶפְדָּנוֹת, גְּאָנָה וְהַתְנַכְרוֹת.

שירים רבים שלי תורגמו לשפות שונות, וגם אני תרגמתי שירה ופרוזה מכמה שפות. לתרגם זאת עבודת יצירה נפלאה, אבל התרגום אף פעם לא יכול להיות יפה כמו המקור. אז חשבתי: מה מרגיש השיר או הסיפור כשמתרגמים אותו כדי שאפשר יהיה להראות אותו לקוראי שפות אחרות? האם הוא לא נעלב? וכתבתי את השיר הבא:

השיר נעלב

השיר נעלב קשה הוא מתרגם.

כמו האריה בגן-החיות הוא רוכץ בפנת הסוגר
מסרב לשאג, מביט בעינים מנתקות
בילדים השמנמנים הנצמדים אל הזגוגית
ומתקשים לרמין.

כמו הפיל הוא נגרר אחרי המאמן,
מניח את כפות רגליו האדירות בעדינות פזורת דעת
מבצע את התרגילים הקבועים, המשמימים,
ומקבל את חתיכת הספר ואת מחיאות הכפים.

כמו הדב הלכן הוא נצב על שתים
ליד אמת המים המעלה ירקת
ביום חמסין מקהה חושים,
מחכה לפרי או לממתק
שיזרק אל מי המדמנה.

אני מצרפת עוד שני שירים הנוגעים לכתיבת שירה, שניהם מתוך אותו ספר:

ברכה

משיב הרוח הוא ישיב על פניך
צחות של תינוק חולם.

הַאֲמֵר יְהִי אֹרֶךְ הַיּוֹם יִפְקַח אֶת עֵינֶיךָ
לְבַחֵר אֶת הַדֶּרֶךְ הַקְּצָרָה.
הַיּוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת הוּא יַעֲרֵךְ לְפָנֶיךָ שְׁלֵחַן
וַיִּחְזֶק בְּיַמֶיךָ הַכּוֹחֶכֶת.
אֶל הַקּוֹרְאִים

כְּשֶׁאֲנִי קוֹרְאֵת לָכֶם
אֶת הַשִּׁירִים הָרוֹעֵדִים
וּמְתוֹבֵנֶנֶת בְּפָנֶיכֶם הָעֵגְלוֹת
שֶׁל יְלָדִים עֲמוּסֵי תִיקִים,
הוֹפְכוֹת אוֹתֵינִי לְמִזְלָגוֹת
וְסַפִּינֵי מוֹרְחִים חֲמָאָה
עַל נְשִׁיקוֹת כְּרִיכִים.

מדור לשון אתר בית אביחי 2013